

Mítosz és utópia

A kötet szerkesztői érdekes, napjainkban igen időszerű problémát választottak tanulmánykötetükhöz, melynek egyik legfontosabb jellemzője, hogy megkísérlti politikamentesen ismertetni, értékelni az ún. baloldaliság, a baloldali elkötelezettség rendszerváltás utáni irodalmi vetületeit.

Mivel a hivatalos kultúrpolitikában, ezen belül a művészetpolitikában évtizedeken keresztül elemi követelménynek számitott a szocialista realizmus „alkotói módszerének” alkalmazása, de legalábbis a politikai berendezkedés melletti elkötelezettség hangsúlyozása – ami természetesen nemcsak az alkotókkal, hanem az irodalomtörténet, az irodalomtudomány művelőivel szemben is fontos elvárás volt –, a rendszerváltás után a közvélemény, s benne a művészetrel, irodalommal foglalkozók is az ellenkező végletbe estek. Nem újragondolásra, a múlt értékeinek kiválogatására és megtartására, hanem a múlt egészének tagadására törekedtek, ami érzelmileg talán érthető, de ez az újfajta kizárólagosság legalább olyan veszélyes lehet, mint a régi. Ennek okán fogalmazzák meg a *Bevezető*ben a szerkesztők a kitűzött célt: a kötet tanulmányai a századfordulótól kezdve igyekeznek bemutatni az irodalom szociális, baloldali indíttatású jelenségeit, s ezek későbbi alakulását a 20. század folyamán, úgy, hogy minderről objektív, politikai befolyástól mentes képet kapjunk. E dicséretes célkitűzést a közölt tanulmányok szerzőinek többsége meg is valósítja. Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy az objektivitás szempontjából szerencsésebb lett volna, ha a szerkesztők magánvéleményükként kezeltek volna néhány vitatható kijelentést a *Bevezető*ben (pl.: „...meggyőződésünk, hogy... 1989-ben nem a demokratikus szocializmus eszméje omlott véglegesen össze, hanem az a diktatórikus államrezon, amely éppen a szocializmust forgatta ki igaz valójából” – 6. old.).

A tekintélyes és népes szerzőgárda tanulmányai két csoportba sorolhatók. Egyrészt olvashatunk irodalomtörténeti, eszmetörténeti elemzéseket, gyakran a bemu-

tatózó eszmevilág jeles képviselőjének, esetleg létrehozójának életútjával is összefüggésben, másrészt áttekinthetjük azt is, hogy egy-egy kiemelkedő alkotó életművében milyen szerepet játszott a baloldaliság, illetve a szocializmus eszméje. A szerkesztők azonban a kötet összeállításakor az időrendet vették figyelembe, így ismeretünk is ezt követi.

Az első tanulmány az eszmetörténeti elemzések közé tartozik: a magyar századelő polgári radikalizmusának egyik jellegzetességét mutatja be *Veres András Jászi Oszkár utópikus szocializmusa* című írása. A szerző rávilágít Jászi tevékenységének alapvető ellentmondására, nevezetesen arra, hogy egyszerre kívánta a modernizációt, a polgárosodást, és a vele járó negatív következmények elkerülését. Ebből az ellentmondásból született Jászi utópisztikus elképzelése, mely alapvetően polgári radikális volt, de nemcsak a feudalizmus ellenfelének tekintette magát, hanem a tökélen is. Ugyanakkor el akarta kerülni a marxista ortodoxia hibáit is, így jutott el utópisztikus elvei kialakításához.

József Farkas A német és magyar aktivizmus problémálatásáról írt tanulmánya bemutatja a német aktivizmus baloldali politikai és művészeti irányzatának létrejöttét, későbbi megosztottságát, jeles egyéniségeit. A német aktivizmussal sok tekintetben elvi azonosságot mutató magyar irányzat mint szervezett csoport csak 1919 februárjában jött létre, amikor *Kassák* megtartotta programadó előadását *Aktivizmus* címmel. A szerző részletesen elemzi, milyen hatással volt a német és a magyar aktivizmusra a polgári demokratikus forradalom, majd a proletárdiktatúra.

Az előző tanulmányhoz kapcsolódik *Kovács József A megváltás eszme a forradalmi avantgárd költészetében és festésze-*

tében című írása. Míg az előbbi tanulmány az eszmei, politikai hátteret boncolgatja, addig Kovács József azokat az írásokat elemzi, melyek Kassák lapjának, a *Tettnek* első néhány számában jelentek meg. Ezeknek bemutatásával próbálja a szerző felvázolni azt a folyamatot, melyben a forradalmi avantgárd képviselői végül megfogalmazzák a társadalmi-politikai és az etikai forradalom követelményét, melyről azután természetesen kiderül, hogy utópia volt csupán, hiszen a társadalmi forradalmi erői természetesen szembekerülnek az etikai forradalmat is hirdető művészekkel.

Szóllós Péter Sinkó Ervin krisztianizmus című írása már egy egyéni életpálya bemutatását vállalja, nevezetesen Sinkó Ervin életművének 1919–1930 közötti szakaszát elemzi. Azt a szakaszt, amely épp az előző tanulmány kapcsán említett konfliktust (politikai és etikai forradalom ellentéte) reprezentálja. Azt a szakaszt, amikor a forradalomban csalódott Sinkó emigrációra kényszerülve új utakat, eszméket keresve eljut a krisztianizmushoz (*Kierkegaardhoz*), majd azt továbbgondolva, a gyakorlatba is megkísérlő átültetni annak programját. Ezt követően a szerző elemzi azokat a lelki, eszmei változásokat, melyek a huszas években Sinkó felfogásában bekövetkeztek –, hogy visszatérjen a forradalmi elvekhez.

Ugyancsak egy művészi életpálya egyik összetevőjét mutatja be *Péter László* tanulmánya, a *Magyarság és szocializmus Juhász Gyula eszmevilágában*. A szerző ismerteti Juhász Gyulának azokat a műveit, melyekben a humanista költő a proletárdiktatúra idején, illetve annak bukása után a munkássághoz, a parasztsághoz fordult, s azokat, melyeket Magyarország Trianon utáni helyzetéről írt.

Részben az előzőekhez kapcsolódik *Csaplár Ferenc* írása, a *Kassák Lajos és Kosztolányi Dezső*, melyben a szerző részletesen elemzi azt a hatást, melyet a fiatal Kassákra Kosztolányi művészete gyakorolt, majd későbbi kapcsolatuk alakulását, vitáikat.

Újabb korszakhoz érkezünk *Botka Ferenc Déry Tibor és Berlin* című tanulmányával, mely az egyéni életpályák bemutatását

vállaló írások számát gyarapítja, s azt vizsgálja, milyen hatással volt Déry életművére berlini tartózkodása, melynek során kapcsolatba került a német kommunista és szociáldemokrata mozgalommal, amely az egyre inkább teret nyerő náciizmussal szemben igyekezett felvenni a harcot. Megismerkedhetünk azzal a Déry-trilógiával is, melyet a berlini élmények hatására írt (*Szemtől szembe*).

Laczkó András Lengyel József önéletrajzai címmel teszi közzé írását, melyben az író életének különböző korszakaiban íródott önéletrajzai és vallomásai alapján igyekszik felvázolni Lengyel József – aki egyébként azt vallotta magáról, hogy tizenhat éves kora óta öntudatos kommunista volt – politikai, ideológiai és művészeti fejlődését.

Erdekes problémát vet föl *Tverdota György*, aki a *József Attila szocializmusképe* című munkájával szerepel a kötetben. Köztudott, hogy az előző rendszer kultúrpolitikája József Attilát mint a legnagyobb magyar szocialista költőt tartotta számon, születésnapját a költészet napjává emelte, az általa támogatott költőket József Attiladíjjal jutalmazta. A szerző attól tart, hogy a rendszerváltás utáni „nagytakarítás” hevében politikai okokból a költő által képviselt értékek is megkérdőjeleződnek. Hoszszas tépelődés után arra az eredményre jut, hogy József Attilának a szocialista szellemi és politikai mozgalomhoz való tartozását sem rossz, sem jó szándékkal nem lehet letagadni, s a továbbiakban azt igyekszik bizonyítani, hogy néhány kivételtől eltekintve az ún. agitatív versek is komoly esztétikai értéket képviselnek. Mi több, József Attila egész pályája során mindvégig szocialista volt. Említi ugyan a szerző József Attila kapcsolatait más szellemi áramlatokkal, például a polgári radikalizmussal, a szociáldemokráciával vagy éppen a Bartha Miklós Társasággal, ezeknek azonban nem tulajdonít jelentőséget, hiszen a költő mindvégig szocialista maradt, sőt Tverdota szerint a költő *Ki a faluba* című röpirata is leginkább szocialista jellegű. Mivel ezen ismertető írója József Attila költészetének feltétel nélküli tisztelője, esetleg megjegyezhet annyit, hogy talán szerencsésebb lett volna azokra

az okokra utalni, melyek a költőt arra készítették, hogy közösséget, szellemi társakat keressen magának, s persze, ezekkel együtt eszméáramlatokhoz is kapcsolódjék, melyek közül valóban igen fontos szerepe volt a szocializmus eszméjének is, mint az útkeresés egyik állomásának. Nézetünk szerint a szocializmus kizárólagosságát hangsúlyozni József Attilánál éppolyan hiba, mint a költő életművének negligálása annak kétségkívül létező a szocializmushoz kapcsolódó része miatt.

József Attila életművét kutatja *Agárdi Péter* tanulmánya is, a *Mónus Illés és József Attila*, melyben a szerző éppen a fentebb említett útkeresés egyik állomását mutatja be, azt az időszakot, amikor a költő a kommunista mozgalomtól elszakadva, az MSZDP felé tájékozódott. Újabbán előkerült dokumentumok segítségével, komoly apparátust felvonultatva tárja fel Agárdi Péter József Attila kapcsolatát, s annak eljelentmondásait a szociáldemokráciával és Mónus Illéssel.

Az irodalomtörténet újabb fejezetéhez kalauzolja az olvasót *Tamás Attila* tanulmánya, az *Illyés Gyula és a szocializmus*. Illyés életútját végigkísérve a költő bemutatja, hogyan találkozott ifjúkorában *Engels* és mások műveivel, hogyan került a fővárosban tanuló mind közelebb a munkásmozgalomhoz, milyen feladatot vállalt a kommün alatt, majd annak bukása után hogyan került a segélyező mozgalomba, az ifjúmunkások közé. Párizsi tartózkodása alatt Illyés kapcsolatot tartott a magyar emigrációval, annak baloldali tagjaival, majd hazaérkezve igyekezett megtalálni helyét az itthoni viszonyok között. Tamás Attila bemutatja azokat a műveket is, me-

lyeket Illyés ezeknek az élményeknek a hatására írt. A következőkben a szerző foglalkozik azokkal a politikai eseményekkel, melyek 1945 után, illetve az ötvenes években meghatározták Illyés Gyula sorsát, művészetét, s melyek az 1956-os forradalomban való részvételéhez vezettek. Végezetül *Aczél Györggyel* kialakult kapcsolatáról olvashatunk, s arról, hogy a kádári konszolidáció idején hogyan törekszik a magyar irodalom egyik óriása legalább az

élet elviselhetővé tételére, s mindez hogyan mutatkozik meg műveiben.

Az életpályákat elemző írások után ismét az eszmetörténeti munkák közé tartozik *Pomogáts Béla* kitűnő tanulmánya, *Az Erdélyi Helikon és a Korunk vitája*. A két folyóiratnak a huszas évek második felében zajlott irodalmi és világnézeti vitáját mutatja be a szerző, ami alkalmas ad a polgári liberalizmus és a dogmatikus marxizmus közti ellentétek megvilágítására is. Az írásnak igen nagy ére-

---

Újabb korszakhoz érkezünk Botka Ferenc Déry Tibor és Berlin című tanulmányával, mely az egyéni életpályák bemutatását vállaló írások számát gyarapítja, s azt vizsgálja, milyen hatással volt Déry életművére berlini tartózkodása, melynek során kapcsolatba került a német kommunista és szociáldemokrata mozgalommal, amely az egyre inkább teret nyerő nácizmussal szemben igyekezett felvenni a harcot. Megismerkedhetünk azzal a Déry-trilógiával is, melyet a berlini élmények hatására írt (Szemtől szembe).

---

nye, hogy megfelelő távolságtartással elsősorban a tények dokumentált ismertetésére szorítkozik, így pontos képet kaphatunk a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom e fejezetéről és későbbi hatásáról.

Illés László tanulmánya, a *Lukács György előmunkálatai a marxista esztétika rendszeréhez* a lukácsi esztétika kialakításának gyökereit, előzményeit igyekszik feltárni, s azt a hatást, melyet a harmincas évek szovjetunióbeli irodalmi közléte minderre gyakorolt.

Szintén a Szovjetunióba, a huszas évek második, s a harmincas évek első felébe kalauzol bennünket *Szántó Gábor András* két tanulmánya: *A költő halála, avagy Ma-*

jakovszkij, Gorkij és a többiek, illetve a *Sztálin és a szocialista realizmus*. Az első Majakovszkij és Gorkij kapcsolatát, valamint mindkettőnek a hatalomhoz, a hivatalos kultúrpolitikához való viszonyát tárja fel. A második írás azokat az ideológiai, politikai (és korántsem esztétikai!) törekvéseket mutatja be újonnan feltárt források alapján, melyek során Sztálin a művészeti életbe durván beavatkozva politikai szempontok alapján „alkotja meg” a szocialista realizmust.

Német szerző, *Irene Selle* munkája a következő külföldre kitekintő írás: *A francia ellenállás írói és a kollaboráció antiszemita vonatkozásai*, mely a németek által 1940-ben megszállt Franciaországban mutatja be a németekkel kollaboráló vichyi kormány és az ellenállás egymással szembenálló nézeteit az antiszemitizmus ügyében.

Illés László újabb tanulmánya *Elbűcsúztatható-e a „fausti ideál”?* címmel a posztmodern világrépet kívánja bemutatni, mégpedig Kassák utópizmusa és *Esterházy Péter* „antiutópizmusának” párhuzar-

mos bemutatásával, elemzésével. A szerző szerint az utópiákban és mítoszokban való csalódás ellenhatásaként bontakozott ki az Esterházy által is képviselt posztmodern.

A záró tanulmány napjaink egyik időszzerű problematikáját igyekszik megvilágítani, de kapcsolódik az előzőhöz is. *Köpeczi Béla A posztmodern – neomodern vitája és a posztoszocializmus* című munkája a mai nyugati posztmodern filozófiákat, kialakulásuk körülményeit mutatja be, majd azt vizsgálja, milyen lehetőségek vannak azok számára, akik a „szocialista tábor” összeomlása után nem nyugszanak bele a kapitalizmus ellentmondásaiba.

A kötetet idegen nyelvű – francia, német, angol, orosz – *rezümék* zárják.

Mitosz és utópia. Irodalom- és eszmetörténeti tanulmányok. Szerk.: ILLÉS LÁSZLÓ–JÓZSEF FARKAS. Argumentum, Bp. 1995.

T. Molnár Gizella

Két költő egy kötetben

Amade László és Faludi Ferenc verseinek új kiadásában a 18. század két rokokó költője került egymás mellé, s vált lehetővé, hogy e korszakról teljesebb képet kapjunk. Együtt olvashatók Amadénak, a század első magyar dalköltőjének érzelmes, életszerű, virtuóz versei, és Faludinak, a jezsuita filozófiatanárnak komoly, finom nyelvezetű, dallamos költeményei.

Nagy örömmel vehettük kézbe az elmúlt év végén az Unikornis Kiadó *A magyar költészet kincsestára* sorozatának újabb, 42. darabját, a *Mezei Márta* válogatta *Amade László és Faludi Ferenc versei* című gyűjteményt. A kötet régi hiányt pótol, hiszen a 18. század két legnagyobb költőjének verseit olvashatjuk most egy kötetben, és így akár egymással összehasonlítva is vizsgálhatja a poémákat a mindenre elszánt olvasó. A két lírikus közül Faludi a szerencsésebb abból a szempontból, hogy az ő művei könnyebben hozzáférhetőek, a jelen kiadás előtt 1985-ben jelentek meg a versei.

Am Amade Lászlót méltatlanul elfelejtettük. E kötet előtt utoljára 1892-ben (!) *Négyesy László* kiadásában jelentek meg az Amade-versek, ami a tudomány akkori állása szerint teljes Amade-kiadásnak számított.

A könyv háromnegyed részében (az első 163 oldalon) Amade László versei olvashatók. Ezek a szövegek szinte teljes egészében a Négyesy-kiadásra alapsznak. A versek szövegének gondozója csak annyiban tért el nagy elődje munkájától, hogy a Négyesy által leghitelesebbnek tartott kézirat (OSZK, Quart. Hung. 141.) szövegére támaszkodván helyreállított né-